

**ЕКОНОМІКА, ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ**

УДК 331.232:331.5:63

**Балановська Т.І., к.е.н., доц.  
Герчанівська С.В., аспір.**  
*Національний аграрний університет***ЗАРОБІТНА ПЛАТА ЯК ОСНОВНИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ  
ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

*Визначено вплив заробітної плати на зайнятість населення у сільському господарстві. Проаналізовано рівень та структура заробітної праці у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області*

У ринкових умовах важливим є забезпечення максимальної зайнятості населення. Це повною мірою підтверджує ситуація на ринку праці, зокрема у сільському його сегменті. Подолання тривалого спаду виробництва та започаткування відносно стійких тенденцій до його нарощування поки що не призвели суттєвих зрушень у сфері зайнятості населення. Зокрема, чисельність безробітних на селі з кожним роком зростає, а більше половини робочих місць тут забезпечують особисті селянські господарства. Понад третина незайнятого сільського населення стали безробітними внаслідок того, що звільнились з сільськогосподарських підприємств за власним бажанням. Основною причиною цього є незадоволеність рівнем та нерегулярністю виплати заробітної плати. На розмір заробітної плати не вплинула і зміна організаційно-правових форм господарювання. Те, що працівникам в кращому випадку нараховують лише мінімальний її розмір, значно знизило забезпеченість сільськогосподарських підприємств кваліфікованою робочою силою. Зрівняльні тенденції в сільськогосподарських підприємствах, недостатня увага керівників до створення умов для підвищення заробітної плати і навіть її обмеження, недосконалість системи організації оплати праці стали причинами низького рівня заробітної плати в сільському господарстві та суттєвого її

відриву від реальної вартості робочої сили. Проблеми заробітної плати є наслідком відсутності ефективного механізму стимулювання праці. Рівень оплати праці в сільському господарстві у 30-50 раз нижчий, ніж у розвинутих країнах. Знецінення сільськогосподарської праці є основним фактором бідності у селі, негативних демографічних та міграційних процесів. За статистичними даними, щороку з карти України зникає півсотні сіл, зокрема у Тернопільській області близько п'яти.

Нині особливої актуальності набуває питання підвищення заробітків в агроформуваннях, а також удосконалення системи оплати праці, оскільки їй належить важлива роль у процесі відновлення людського капіталу та його ефективного використання.

Вітчизняна аграрна та економічна наука приділяє значну увагу дослідженню проблем оплати праці працівників, зайнятих в аграрній сфері. Зокрема, ці питання висвітлювались такими науковцями, як В.П. Битов, В.М. Будзак, В.С. Дієсперов, П.П. Мазурок, М. Масхма та ін.

Метою статті є аналіз рівня та структури оплати праці в сільському господарстві Тернопільщини та напрямів її підвищення.

Відомо, що рівень оплати праці в сільському господарстві майже завжди відставав від її рівня в промисловості, а з проведенням аграрних реформ різниця в оплаті

праці між ними стає дедалі відчутнішою. Складність матеріального становища працівників аграрного сектору посилюється ще й такими негативними явищами, як нерегулярність виплати заробітної плати та існування внаслідок цього істотної заборгованості з її виплати. Поширена в сільському господарстві практика заміни грошової форми оплати натуральною, знижує її реальний рівень щонайменше на 30-50 %.

Середньомісячний рівень оплати праці в сільськогосподарських підприємствах

Тернопільщини є одним із найнижчих серед підприємств інших галузей економіки, а її зростання протягом останніх п'яти років зумовлене виключно підвищенням законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати. Якщо у 2005 р. середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника сільського господарства в середньому по Україні становила 414,97 грн., то в досліджуваному регіоні – 291,59 грн. Година праці в цій галузі народного господарства оплачується дещо більше 2 грн. (табл. 1).

Таблиця 1. Середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих у сільському господарстві Тернопільщини

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2005 до 2003, (±)
Середньомісячна заробітна плата всього персоналу в еквіваленті повної зайнятості, грн	204,02	287,6	383,49	+179,47
Середньомісячна заробітна плата 1 штатного працівника, грн	149,51	215,32	291,59	+142,08
Оплачено в середньому 1 штатному працівнику, годин	1510	1573	1541	+31
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника за 1 оплачену годину, грн	1,19	1,64	2,27	+1,08
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника за 1 відпрацьовану годину, грн	1,22	1,66	2,31	+1,09

\*Розраховано на основі Звітів з праці по сільському господарству регіонів за січень-грудень

Динаміку розміру заробітної плати в сільському господарстві та інших галузях економіки в Тернопільській області відображено на рис. 1.

Так, у 2005 р. середня заробітна плата в сільському господарстві області складала 87,6 % мінімального рівня заробітної плати і тільки 69,0 % прожиткового мінімуму – вартісної величини, достатньої для забезпечення нормального функціонування організму людини та збереження її здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Водночас середня заробітна плата в галузях економіки в цілому відносно прожиткового мінімуму в 2005 р. становила 130,8 % та у 1,7 рази перевищувала мінімальний розмір заробітної

плати. Середній розмір заробітної плати в сільському господарстві в 2005 р. становив лише 52,7 % заробітної плати в галузях економіки області. Отже, працівники агроформувань не можуть достатньо забезпечити себе сукупністю благ і послуг, необхідних для нормальної життєдіяльності. За існуючого рівня оплати праці в сільському господарстві вона втратила свої визначальні функції – стимулюючу та здатність відтворювати робочу силу. Невиправдано низька оцінка аграрної праці фактично опускається ще нижче через багатомісячні затримки виплати заробітної плати. Оплата праці по суті уподобилась колгоспному трудові минулих років. За таких обставин сільські працівники змушені шукати додаткову роботу або покладатись лише на особисте господарство.

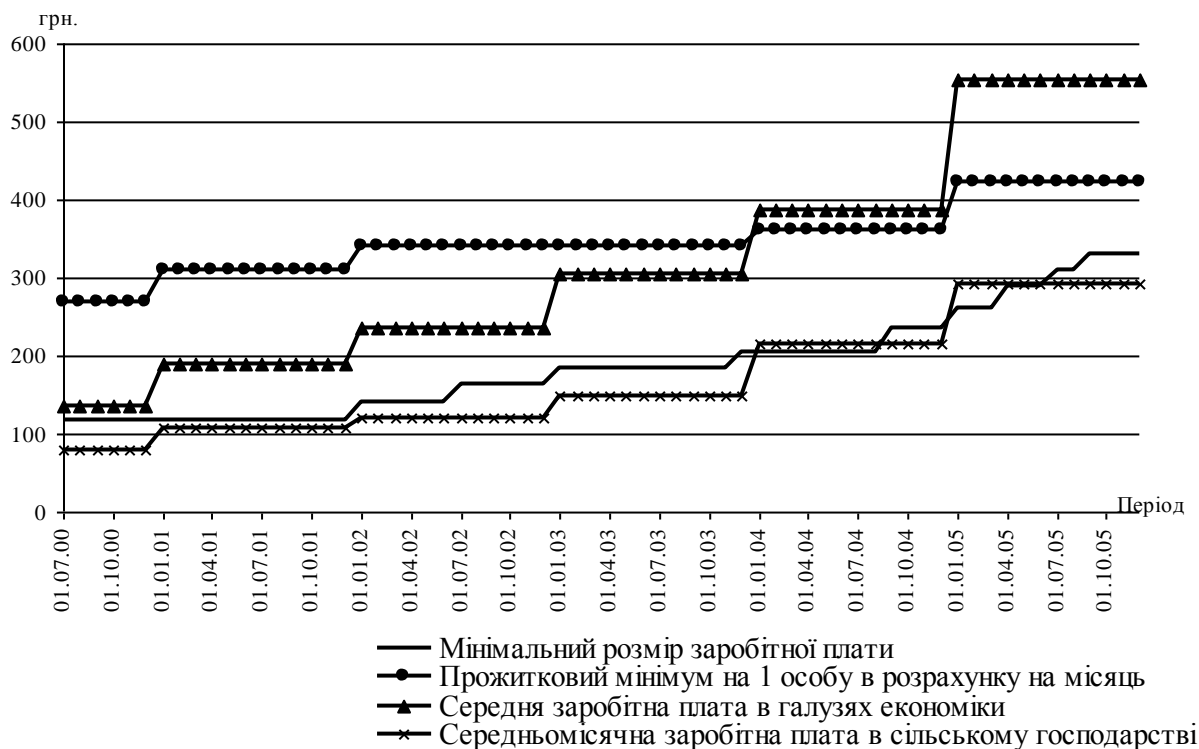


Рис. 1. Динаміка розміру заробітної плати в сільському господарстві та інших галузях економіки в Тернопільській області

Цікава ситуація спостерігається щодо диференціації заробітної плати по галузях сільськогосподарського виробництва. Рівень заробітної плати в сільському господарстві значно нижчий, ніж у несільськогосподарських галузях. Кількість вакансій у несільськогосподарських галузях обмежена, до того ж тут потрібні працівники високої кваліфікації, тому масової міграції з аграрної сфери в несільськогосподарський

сектор не спостерігається. Саме тому оплата праці в сільському господарстві залишається низькою порівняно з іншими галузями економіки у селі.

Варто відмітити й позитивні зрушення у сфері матеріального стимулювання працівників аграрної сфери. Це стосується зменшення частки продажу продукції в рахунок заробітної плати та частки натуральної оплати (табл. 2).

Таблиця 2. Натуральна оплата та доходи від власності працівників сільського господарства Тернопільської області

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2005 до 2003, (±)
Продано продукції в рахунок заробітної плати усього, тис. грн	29465,8	41084,1	23548,7	- 5917,1
у % до нарахованої заробітної плати	46,5	53,3	26,3	- 20,2
Натуральна оплата усього, тис. грн	3291,9	1930,4	2873,0	- 418,9
у % до нарахованої заробітної плати	5,2	2,5	3,2	-2,0
Доходи, дивіденди, проценти згідно акцій, внесків та договорів оренди земельних ділянок та майна, нараховані до сплати штатним працівникам особового складу, тис. грн	8217,6	6604,9	7659,9	- 557,7
Середньомісячна сума дивідендів, нарахованих 1 штатному працівнику, грн	17,17	16,64	22,75	+5,58

\*Розраховано на основі Звітів з праці по сільському господарству регіонів за січень-грудень

Проведене розпаювання землі та майна не сприяє підвищенню матеріальної заінтересованості селян. Навряд чи сільський трудівник відчує себе господарем та сприятиме розвитку сільського господарства, зокрема підвищенню продуктивності праці, коли середньомісячна сума доходів від власності становить 22,75 грн.

Позитивні зміни відбулись і в структурі заробітної плати, спостерігається тенденція до

збільшення основної частини оплати праці, тоді як змінна зменшується. Так, хоча частка додаткової заробітної плати зменшилась на 0,4 %, надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів і премії за виробничі результати зросли з 3,3 % у 2003 р. до 3,8 % у 2005 р. (табл. 3).

Таблиця 3. Структура заробітної плати працівників, зайнятих у сільському господарстві Тернопільської області

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2005 до 2003, (±)
Фонд оплати праці штатних працівників, тис. грн	71543,2	85459,8	98185,1	+26641,9
З нього у % фонд основної заробітної плати	89,8	90,1	90,4	+0,6
фонд додаткової заробітної плати з нього надбавки	9,6	9,6	9,2	- 0,4
премії	2,0	2,9	2,5	+0,5
виплати в порядку компенсації у зв'язку з порушенням термінів виплати заробітної плати	1,3	1,2	1,3	-
виплати в порядку компенсації внаслідок зростання споживчих цін	0,01	0,03	0,02	+0,01
заохочувальні та компенсаційні виплати	0,006	0,04	0,03	+0,024
	0,6	0,3	0,4	- 0,2

\*Розраховано на основі Звітів з праці по сільському господарству регіонів за січень-грудень

За подальшого збереження такої ситуації з мотивацією праці важко сподіватись на зайняття безробітними робочих місць у сільському господарстві, нерідко з важкими умовами праці та значною віддаленістю від місця їх проживання чи незадовільним транспортним сполученням.

Для дослідження цих питань нами було проведено анкетне опитування незайнятих та безробітних громадян, які знаходяться на обліку у районних центрах зайнятості Тернопільської області. Основною причиною небажання безробітних працювати у сільському господарстві є низький рівень заробітної плати (46 %) та нерегулярність її виплати (15 %). Переважна більшість опитаних (45 %) погодились би працювати у сільськогосподарському виробництві при заробітній платі більше 500 грн., лише 20 % респондентів задовольняє мінімальний розмір заробітної плати (в основному це низькокваліфіковані

працівники, які мають загальну середню або професійно-технічну освіту).

Таким чином, в сільському господарстві потрібно створити рівні з іншими галузями умови отримання доходів. Необхідно розробити і впровадити у виробництво рекомендації з оплати праці, в яких передбачити гарантований мінімальний рівень оплати за одиницю відпрацьованого часу. Застосування контрактної форми оплати праці, підвищення тарифних ставок також відіграє важливу роль в підвищенні матеріального стану працівників. Однак реалізувати ці заходи можуть лише одиничні сільськогосподарські господарства, так як середній рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств у 2003-2004 рр. не перевищував 12,1 %. Підвищення рівня оплати праці неможливе без запровадження в сільськогосподарське виробництво новітніх досягнень НТП, його інтенсифікації на основі автоматизації та

механізації. Для забезпечення ефективного господарювання аграрних підприємств, підвищення їхньої доходності необхідним є здійснення певних заходів як на державному рівні (усунення диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, пільгове кредитування тих агроформувань, які дбають про матеріально-технічне оновлення виробництва, зменшення податкового тиску), так і на рівні самого підприємства (забезпечення раціонального використання всіх виробничих ресурсів, підвищення особистої відповідальності керівників за своєчасну виплату заробітної плати тощо).

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Будзяк В.М. Вартість сільськогосподарської праці // Зайнятість та ринок праці: Міжвідомчий науковий збірник заснований при НЦ ЗРП НАН і Міністерстві праці у 1992р. – 2004. – Вип. 19. – С. 30-34
2. Гуць М. Оцінка стану ринку праці в умовах реформування економіки України// Україна: аспекти праці. – 2005. – № 2 – С. 13-17.
3. Дієсперов В.С. Сільськогосподарська праця в нових умовах. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 186 с.
4. Довжук Б. Тернопільщина: проблеми регулювання ринку праці регіону// Україна: аспекти праці. – 2004. – №7 – С. 20-24.
5. Довжук Б. Трансформації сільської зайнятості в умовах аграрної реформи// Україна: аспекти праці. – 2003. – №3 – С. 16-21.
6. Мазурок П.П. Ринок праці: проблеми заробітної плати// Україна: аспекти праці. – 2002. – №5. – С.13-15.
7. Махсма М. Сучасні тенденції в оплаті праці зайнятих в аграрному секторі // Україна: аспекти праці. – 2005. – №6 – С. 3-7.
8. Тьоткін В.І. Удосконалення державної політики соціального розвитку села // Економіка АПК. – 2005. – №11 – С. 19-24.

БАЛАНОВСЬКА Т.І. – кандидат економічних наук, доцент Національного аграрного університету

ГЕРЧАНІВСЬКА С.В. – аспірантка Національного аграрного університету